МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное образовательное
учреждение высшего образования
«ТЮМЕНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
Тобольский педагогический институт им. Д.И. Менделеева
(филиал)
Тюменского государственного университета

АННОТАЦИЯ К РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЕ ДИСЦИПЛИНЫ (МОДУЛЯ)
«Практикум по татарскому правописанию»
44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)
Профили русский, язык, литература
и декоративно-прикладное искусство
Форма обучения: очная

Объем дисциплины (модуля): 5 з. е.
Форма промежуточной аттестации: экзамен

Цели и задачи освоения дисциплины (модуля)

Цель дисциплины: формировать у обучающихся систему знаний об орфографии и пунктуации татарского литературного языка.

Задачи дисциплины:

- дать обучающимся целостное представление об орфографических и пунктуационных нормах современного татарского литературного языка;
- углубить гуманитарную подготовку студентов, создав условия для овладения обучающимися орфографическими и пунктуационными нормами современного татарского литературного языка;
- стимулировать самостоятельную деятельность по освоению содержания дисциплины и формированию компетенций, необходимых в их профессиональной деятельности.

Планируемые результаты освоения

Код и наименование компетенции (из ФГОС ВО)	Компонент (знаниевый / функциональный)
ПК-1: Способен осуществлять обучение учебному предмету на основе использования предметных методик с учетом возрастных и индивидуальных особенностей обучающихся.	**Знает** типы и формы образовательной деятельности, требования к ней, этапы планирования и реализации с учетом возрастных и индивидуальных особенностей обучающихся в рамках профиля подготовки. **Умеет** планировать и проводить различные формы образовательной деятельности с учетом возрастных и индивидуальных особенностей обучающихся в рамках профиля подготовки.
ПК-2: Способен применять современные информационно-коммуникационные технологии в учебном процессе.	**Знает** цели, задачи и место электронных образовательных ресурсов в учебном процессе и критерии их отбора в соответствии со спецификой предмета и изучаемой темы. **Умеет** разрабатывать и реализовывать

	программы учебной дисциплины с применением информационно-коммуникационных технологий.

Краткое содержание дисциплины (модуля)

Татарское правописание. Предмет и объект дисциплины.	• Кереш. Татар теленнән практикумның төп мәсьәләләре. • Курсның өйрәнү предметы, аның бурычлары, эчтәлеге, өйрәнү юнәлешләре. Икетеллелек шартларында әлеге предметны үзләштерүнең әһәмияте
Орфография как наука.	• Орфография. Фән буларак орфография. Язуда хәрефләрнең орфография тарафыннан урнаштырылган махсус кагыйдәләргә буйсынуы. • Орфографик принциплар. • Татар теленең төп принибы буларак фонетик принцип (җир, ел һ.б.). • Морфологик принцип (унбиш – умбиш), боынгы – бороңгы һ.б.). • Тарихи-традицион принип (сурәт, адәм, әманәт, гөнаһ һ.б.). • График принцип (бухгалтер, одеколон, реставрация, шоколад ё.б.). Дифференцияцияләнгән принцип (өч почмак – өчпочмак, ак сакал – аксакал һ.б.).
Орфографические нормы современного татарского языка: правописание окончаний.	• Орфографик нормаларның дөрес язылышны һәм укылышны тәэмин итүдә, сөйләм культурасын үстерүдә әһәмияте. • Татар телендә фамилия ясаучы кушымчалар һәм аларның кулланылышы. • Фамилия терминының асылын ачу һәм аның антропонимик категория буларак барлыкка килү тарихын кыскача яктырту. Болгар-татарда фамилияләрнең (әдәбият, фән эшлеклеләре,укымышлы кешеләр) –и, -ый кушымчасы (гарәп изафәсе) ярдәмендә ясалуы (Сәйф Сараи, Шиһабетдин Мәрҗани, Каюм Насыйри, габделҗаббар Кандалый һ.б.). Хәзерге чорда татар фамилияләренең рус теле үрнәгендә ясалуы (-ов/-ев, -ин, -ский). Кушымчасыз фамилияләр (Х.Туфан, Г.Такташ, Г.Тукай). Татарча исем һәм фамилияләргә кушымчаларның фонетик принципка нигезләнеп, рус һәм чит тел фамилияләренә бәйләгеч кушымчаларныңграфик принипка нигезләнеп язылуы (Пушкиннан, Дальне, Фрунзега һ.б.). • Сан. Цифрлар белән күрсәтелгән саннарның дөрес язылышы. Рим цифрларының дөрес язылышы һәм кулланылышы. Гарәп цифпларыннан соң килгән кушымчаларның дөрес язылышы. Вакыт чиген белдерү максатыннан чыгып кулланылган саннар һәм аларның дөрес язылышы. Матур әдәбият

эсәрләрендәдаталардан башка саннарның сүз белән язылуы.

- Фигыльләргә кушымчалар ялгау кагыйдәләре. Татар телендә инфинитив фигыль кушымчаларының төрле вариантлары *(-арга, -әргә, -ырга, -ергә, -рга, -ргә)*.Инфинитив фигыль кушымчаларының билгеле бер кагыйдәләргә буйсынып ялгануы.

- бердән артык иҗекле фигыльләргә (озатырга, караштырырга һ.б.).

- *-р, -рт, -лт, -йт* хәрефләренә тәмамланган фигыльләргә (бирергә, йөртергә, илтергә, әйтергә һ.б.).

- *-л* хәрефенә тәмамланган фигыльләргә (килергә, белергә, көләргә, эләргә һ.б.).

- калган очракларда фигыльләргә инфинитив кушымчаларының *–арга, -әргә* төре ялгана (ятарга, язарга, чишәргә һ.б.)

- Бу кагыйдәләр билгесез киләчәк заман хикәя фигыль кушымчалары (-ар, -әр, -ыр, -ер, -р) ялгау өчен дә туры килүе (сибәр, бирер, көләр, ятар)
- Кисәкчәләрнең дөрес язылышына караган кагыйдәләр. Кисәкчәләрнең үзләре бәйләнгән сүзгә карата төрле урыннарда килә алуы.
- Үзләре бәйләнгән сүздән алда килә торган кисәкчәләрнең дөрес язылышы.
- Сүзнең беренче иҗегенә охшашландырылган һәм артыклык дәрәҗәсе ясый торган кисәкчәләрнең дөрес язылышы *(ап-, ямь-, тум- һ.б.)*
- Сүзнең беренче иҗеге белән уртаклыгы булмаган һәм шулай ук артыклык дәрәҗәсе ясый торган кисәкчәләрнең дөрес язылышы *(дөм, чалт, өр-, чем-* һ.б.)

Орфографические нормы современного татарского языка: правописание частиц.

һич кисәкчәсенең юклык алмашлыклары ясаганда һ.б. сүзләр белән килгәндә төрлечә язылышы һәм кулланылышы (һичкем, һичкайда, һич ярамый, һич белми һ.б.).

- Үзләре бәйләнгән сүздән соң килә торган кисәкчәләрнең дөрес язылышы.

- *-мы, -ме, -мыни, -мени, -дыр, -дер, -сана, -сәнә, -чы, -че* кисәкчәләренең дөрес язылышы.

- *да, дә, та, тә, гына, генә, кына, кенә, ук, ла, лә, бит, ич, түгел, лабаса, ләбаса* кисәкчәләренең дөрес язылышы.

- Үзләре бәйләнгән сүзләрнең төрле урыннарында килгән кисәкчәләрнең дөрес язылышы (әллә, әле, инде, соң, хәтта).
- Да, дә, та, тә кисәкчәләрен шундый ук теркәгечләр һәм кушымчалар белән бутау очраклары. Аларны бер-берсеннән аерырга өйрәнү.

Орфографические нормы современного татарского языка: правописание заимствованных слов.

- Алынма сүзләр орфографиясе.
- Татар телендә рус һәм гарәп-фарсы алынмалары.
- Алынма сүзләрнең сингармонизм законына буйсынмавы.
- Татар телендә алынма сүзләргә кушымчалар ялгау

кагыйдәләре.

- -*я* һәм –*ия* хәрефләренә тәмамланган сүзләргә килеш һәм тартым кушымчаларын дөрес ялгау (дөнья – дөньяга – дөньясы; академия – академияне – академиясе).

- -и һәм -ий хәрефләренә тәмамланган сүзләргә килеш һәм тартым кушымчаларын дөрес ялгау (жюри – жюрины – жюриенда; гербарий – гербарийга – гербариеннан).

- -*сть*ка тәмамланган алынма сүзләргә килеш һәм тартым кушымчалары ялгануга караган кагыйдәләр (повесть – повесте – повестенда; власть – власте – властена).

- -*ь* билгесенә тәмамланган ай исемнәренә килеш һәм тартым кушымчаларын дөрес ялгау (январь – январьда – январенда, февраль – февральгә - февраленә).

- икеләтелгән *с, л, м* тартыкларына тәмамланган рус алынмаларына шундый ук тартыктан башланган кушымчалар ялгану очракларына караган кагыйдәләр (кристалл+лы = кристаллы; класс+ сыз = классыз; грамм+мы= граммы).

- -*ск* тартыкларына беткән географик атамаларга килеш кушымчалары ялгану тәртибе (Омск – Омскида, Ульяновск – Ульяновскига).

- -*ль* һәм –*нь*га тәмамланган рус теленнән кергән алынмаларның нечкә яңгырашы һәм кушымчаларның шуңа карап ялгануы (рульне тоту, июньдә кайту).

Пунктуационные нормы современного татарского языка.

- Пунктуация. Пунктуация турында гомуми мәгълүмат.
- Җөмләнең төзелеше һәм мәгънәсе, интонация һәм тыныш билгеләре.
- Тыныш билгеләре кулланунын башлангыч чоры.
- Тыныш билгеләрен куюның нигезләре.
- Синтаксик төзелеш принцибы.
- Семантик принцип.
- Интонацион принцип.
- Татар телендә тыныш билгеләре: кызыл юл, аны кулану очраклары; нокта куелу һәм куелмау очраклары; өтер куелуга караган кагыйдәләр; сорау билгесе кулланылган урыннар; өндәү билгесе кулланылу очраклары; ике нокта куелган очраклар; нокталы өтер куелуга бәйле кагыйдәләр; Күп нокта кулланылган очраклар; сызык куелу очраклары; ике тыныш билгесе янәшә куелган урыннар; җәяләрнең кулланылуы; куштырнаклар.
- Тыныш билгеләрен дөрес куярга өйрәнүнең грамоталы язу һәм сәнгатьле укуны тәэмин итүдәге роле. Тыныш билгеләре куюның аерым очраклары.
- *Әйе, юк, ярый* сүзләренең җомләдә кулланылуы. Алар янында тыныш билгеләре. Җомләдә *әнә, менә* күрсәтү алмашлыклары кулланылганда куела торган тыныш билгеләре. Өстәлмәләр янында тыныш билгеләре. Кабатлаулар яныда тыныш билгеләре. Күзаллаулы баш килештәге әйләнмәләр янында тыныш билгеләре. Диалогта тыныш билгеләре. Цитаталар янында тыныш билгеләре.

	• Пунктуациягә караган кагыйдәләрне гомумиләштереп кабатлау. • Җөмләнең тиңдәш кисәкләре. • Тиңдәш кисәкләрнең тезүче теркәгечләр һәм интонация ярдәмендә бәйләнү очраклары. Җөмләдәге баш кисәкләрнең тиңдәшләнеп килүе.
Однородные члены предложения.	• Иярчен кисәкләрнең тиңдәшләнеп киле. • Тиңдәш һәм тиңдәш түгел аергычлар. • Алар янында тыныш билгеләре. • Тиңдәш кисәкләр янында тыныш билгеләре. • Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләр һәм аларга бәйле тыныш билгеләре.
Осложнение предложения модальными словами (обращения, вводные слова и конструкции)е слова	• Җөмләнең модаль кисәкләре. • Эндәш һәм кереш сүзләр. Эндәш сүзләрнең белдерелүе, җөмләдәге урыны. Эндәш сүзләр янында тыныш билгеләре. Эндәш сүзләр кергән җөмләләрне дөрес интонация белән уку. • Кереш сүзләр. Аларның сөйләм эчтәлегенә карата төрле мөнәсәбәттә торуы, билгеле бер мәгънә белдерүе. Кереш сүзләрнең сөйләмне оештырудагы роле. Кереш сүзләр янында тыныш билгеләре. Составында кереш сүзләр булган җөмләләрне дөрес интонация белән уку.
Пунктуация в сложном предложении.	• Тезмә кушма җөмләләр. Алар турында гомуми төшенчә. Теркәгечле тезмә кушма җөмләләр. Алар янында тыныш билгеләре. Тезмә кушма җөмләләргә синтаксик анализ. • Иярченле кушма җөмләләр, гомуми төшенчә. Иярченле кушма җөмләләрне бәйләүче чараларга карап төркемләү. Аналитик һәм синтетик иярчен җөмләләр. • Аналитик иярчен җөмлә үзенчәлекләре., бәйләүче чаралары (парлы яки ялгызак мөнәсәбәтле сүзләр, ияртүче теркәгечләр, көттерү паузасы). Алар янында тыныш билгеләре (өтер, ике нокта, сызык кую очраклары). • Синтетик иярчен җөмлә үзенчәлекләре, бәйләүче чаралары (кушымчалар,бәйлек яки бәйлек сүзләр, янәшә тору юлы). Алар янында тыныш билгеләре (өтер һәм тыныш билгеләре куелмау очраклары). • Иярчен җөмләләрнең синонимлыгы. Иярчен җөмләләрнең мәгънә ягыннан төрләре (иярчен ия, хәбәр, аергыч, тәмамлык, урын, вакыт, сәбә-максат, шарт, кире шарт җөмләләр, иярчен аныклагыч җөмләләр). • Кереш җөмләләр. Аларның үзенчәлеге һәм җөмләдә кулланылышы. • Иярченле кушма җөмләләргә синтаксик анализ. • Катлаулы кушма җөмләләр турында төшенчә. Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә. • Күп иярченле катлаулы кушма җөмләләр турында

төшенчә (тиңдәш иярүле күп иярченле катлаулы кушма җөмләләр; тиңдәш түгел иярүле күп иярченле катлаулы кушма җөмләләр; бер-бер артлы иярүле күп иярченле катлаулы кушма җөмләләр; берничә төр иярүле күп иярченле катлаулы кушма җөмләләр)

- Катнаш кушма җөмләләр.
- Катлаулы кушма җөмләләрдә тыныш билгеләре. Аларга синтасик анализ ясау.
- Чит сөйләм. Турында төшенчә. Туры сөйләм, кыек сөйләм, уртак сөйләм. Туры сөйләм. Монолог. Диалог. Цитата. Алар янында тыныш билгеләре. Кыек сөйләм үзенчәлекләре. Туры сөйләмне кыек сөйләмгә, кыек сөйләмне туры сөйләмгә әйләндереп куллану.
- Уртак сөйләм, аның үзенчәлекләре.